

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ ТА
ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА
ім. М.С. ГРУШЕВСЬКОГО

На правах рукопису

Чишко Віталій Сергійович

Біографістика як галузь історичної науки:
історіографія та методологія

07.00.06 – Історіографія, джерелознавство та спеціальні
історичні дисципліни

Автореферат дисертації на здобуття наукового
ступеня доктора історичних наук

Київ 1997

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Інституті біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського НАН України

Офіційні опоненти: – доктор історичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
КУЛЬЧИЦЬКИЙ
СТАНІСЛАВ ВЛАДИСЛАВОВИЧ

– доктор історичних наук, професор
МАЦЮК ОРЕСТ ЯРОСЛАВОВИЧ

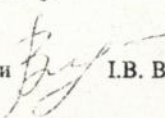
– доктор історичних наук, професор
УРСУ ДМИТРО ПАВЛОВИЧ

Провідна організація – Донецький державний університет

Захист відбудеться 19 червня 1997 р. об 11 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.43.01. по захисту дисертацій в Інституті української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України за адресою: 252601, Київ-1, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України.

Автореферат розісланий 16 травня 1997 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради І.В. Верба

ІНСТИТУТ
УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ
ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА
ІМ. М.С. ГРУШЕВСЬКОГО
НАН УКРАЇНИ

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Нове осмислення і виділення біографічних досліджень як окремої галузі історичного знання та спеціальної наукової дисципліни почало здійснюватися лише останнім часом – у період 80 – 90-х років у зв'язку з кризою комуністичної ідеології та розпадом СРСР, що створило умови для вільного розвитку соціальних та гуманітарних наук у незалежних країнах посткомуністичного простору. У цей період в історична наука звільняється від заідеологізованості та догматичних теорій і методологій, які ґрунтувалися на марксизмі-ленінізмі. Виникає гостра потреба в реабілітації всіх форм суспільного життя, що були майже повністю одержавлені, зверненні до витоків національної культури, заповненні "білих плям" в історичному процесі, пересмисленні ролі особистості в історії тощо. Стрімко зростає кількість біографічних досліджень, що зумовлювалося поверненням забутих імен.

У незалежній Україні розвиток біографістики розпочався із створення національного словника, що вимагало вирішення її теоретичних і науково-практичних засад, врахування специфічних умов державного та національного розвитку культури, адже Україна, на відміну від багатьох інших держав, створює такий словник набагато пізніше, за нових історичних умов, з урахуванням сучасних вимог і здобутків історичної науки.

Водночас спостерігаються небезпечні для розвитку біографічних досліджень процеси тенденційності, політизації, спрощення в оцінках суспільних відносин. Це створює умови для чергового звільнення біографії від наукової культури. Прагнення якнайшоріше покінчити з тінями минулого породжує, з одного боку, кон'юнктурний політичний напрям передусім у художній та публіцистичній

біографістичні, а з другого, – широкий потік белетризованої, аматорської масової біографічної продукції, причому часто з претензіями привласнення права на безперечну істину. Це може істотно зашкодити розвиткові наукових біографічних досліджень, поверненню реальних осіб та об'єктивної істини до історичного процесу, створенню теоретичних і практичних засад національної біографії.

Біографічна література та біографічні науково-популярні твори є найбільш поширеною та найменш науково обґрунтованою сферою історико-літературної творчості, витoki якої сягають найдавніших часів. Значний практичний досвід біографічної творчості, початок теоретичних розробок у літературознавстві, філософії і психології, усвідомлення необхідності створення єдиних теоретико-методологічних засад біографістики характеризують науку ХХ ст. Дебати з цього приводу не узгодили жодного теоретичного питання і породили в історичній науці і літературознавстві думку щодо неможливості створення загальної теорії біографії. У цих умовах надзвичайно актуальним видається висвітлення проблематики історіографічної розробки теми та теоретико-методологічних і науково-практичних засад біографістики як історичної дисципліни, що прагне до розробки спільних методологічних основ біографічних досліджень у контексті питання достовірності біографічного знання та його змісту, що дискутується в історіографії.

Вирішення цих питань дозволить звернутися до національних науково-практичних завдань історичної науки в Україні. Специфічна ситуація, в якій опинилася наша держава, вимагає створення українського біографічного словника та розвинутого напрямку біографічних досліджень. Протягом століть імперська ідеологія була спрямована на вилучення із свідомості людини національної та історичної самоідентифікації та деперсоналізацію історії. Тому розвиток біографіч-

них досліджень в Україні, відродження персонального ряду українських діячів, створення національного біографічного словника є пріоритетом української науки у складному процесі розбудови держави.

Слід відзначити, що для розвитку європейської біографічної традиції як західної, так і східної характерні спільні тенденції та схожі внутрішні закономірності. Їх можна чітко простежити у широкому історико-хронологічному розрізі та визначити загальні й окремі тенденції, спільну й суто національну специфіку. Ці процеси не завжди чітко синхронізовані, але їх вивчення, встановлення основних закономірностей та взаємовпливів є надзвичайно актуальним завданням сучасної історичної науки.

Спільною методологічною основою біографії як історико-культурного явища може стати сукупність принципів та методів історичної науки, які визначають встановлення автентичності та вірогідності біографічної емпіричної бази, історичні методи аналізу фактів, їх інтерпретації та реконструкції життя й діяльності особистості. Методи і засоби реконструкції, прийняті в історичній науці, розробка методів історико-біографічних досліджень можуть суттєво сприяти й розвитку інших, передусім художнього, психологічного, філософського, напрямів в біографістиці.

Стан проблеми. Біографія в її широкому тлумаченні як історико-культурологічне явище є сукупним поняттям, що об'єднує різні види, роди й типи біографічного дослідження, що склалися історично. Вона є об'єктом літературної і наукової діяльності та складним історичним явищем, що чутливо реагує на суспільні колізії, зміни історичних парадигм та ідеологічні коливання. Тому біографія передусім є частиною історії, яка пов'язана з життям та діяльністю людини, висвітленням її життєвого шляху, причинно-наслідкових зв'язків і встановленням внутрішнього й зовнішнього

змісту її життя, а тим самим – її ролі в історико-культурному процесі.

Біографія як літературний, науково-популярний та науковий твір – це об'єкт різних наук: історії, літературознавства, психології, соціології, педагогіки, серед яких центральною ідеєю теоретичних розробок є проблема висвітлення індивідуального. Дві великі течії визначають зміст її вивчення як історико-культурного явища: індивідуалістська, що більш властива літературознавству й у центрі уваги має особистість як індивідуальність, та історико-соціологічна, що характерна для історичних досліджень і визначає відносини особистості в історичному контексті. Обидва підходи характеризуються поляризацією найбільш яскравих теорій індивідуального та соціального в історії, а відповідно й специфічним підходом до можливостей пізнання історичного процесу та ролі особистості в ньому. Тому складність і пограничність методів біографічного аналізу особистості, некоректне використання методичного апарату різних наук або нетотожне розуміння змісту цих методів породили неймовірну плутанину з термінологією, різними методами, поглядами та концепціями.

Існують суперечливі концепції біографії, формулювання її понять, термінологічні казуси. Наголошуючи на індивідуальному як основі біографії, остання редакція Оксфордського словника так формулює це поняття: “Біографія є відтворення людини, якою вона була в дійсності” (це формулювання є дуже далеким від первинного, а саме: “Біографія – історія життя індивідуальних людей, жанр літератури”). За Радянським енциклопедичним словником, біографія – “опис життя людини; стародавній жанр історичної, художньої та наукової прози. Сучасна біографія виявляє причинно-наслідкові зв'язки, історичну, національну та соціальну обумовленість, психо-

логічний тип особистості". І, надрешті, визначення Української літературної енциклопедії, є, на нашу думку, найбільш об'єктивним за змістом: "Біографія – біографічний твір – життєпис, відтворення на основі фактів і документів життя й діяльності, історії духовного розвитку особи у зв'язку із суспільними умовами її епохи".

У сучасному науковому вжитку нерідко виникає ситуація, коли паралельне використання декількох термінологічно близьких понять спричиняє до значної плутанини у науковому спілкуванні. Серед них – *біографія, біографіка, біографістика, біографічне письмо, біографічна традиція, біографічний жанр, біографічні дослідження, персоналогічна біографія.*

Дотримання принципу тотожності вимагає від нас визначення змісту деяких понять і термінів, розділення сфери їх використання.

Термін "біографіка" увійшов в ужиток істориків літератури, як синонім мистецтва написання біографії з середини XIX ст. із Західної Європи, яка на той час була під впливом традицій античності. Певний час цей термін не використовувався, оскільки набув поширення термін "біографічний метод", запропонований Ш.О. Сент-Бевом. Повернення терміну "біографіка" до обігу відбувається в середині XX ст. На протизагу віджилому терміну "біографічний метод", від якого відмовилася літературознавча наука як Заходу, так і Сходу, він виконує функції наукового підходу до прийомів написання біографії в літературній творчості. Цей термін подекуди використовується і сьогодні в значенні методичного інструментарію літературної біографічної творчості, а також як синонім біографічного жанру в літературі. Він увійшов до обігу на рівні спілкування і ніколи не визначався у жодному біографічному дослідженні чи словнику як науковий.

Але з часом виявилася тенденція поширювати цей термін і на галузь наукової біографії, передусім історичної. На протизагу йому у

70-х роках з'являється термін "біографістика", що вводить істориками, які розуміли некоректність поширення літературознавчої термінології та методики на іншу предметну галузь, у якій існує встановлений понятійний науково обґрунтований апарат, узгоджений з методологічними та методичними основами історичної науки, і який за своїм обсягом і змістом виходить за межі поняття "біографіка". Разом з тим поширення біографії на різні галузі знань, у тому числі й художню творчість, рівень стихійної прихованої боротьби термінів за спроби механічного поширення обсягів понять вимагає, на наш погляд, дефініційно розмежувати їх у змісті і запропонувати співіснування термінів, які дозволяли б їх коректне використання.

Термін "біографіка" як літературна біографічна творчість і як мистецтво писати художню біографію цілком може бути прийнятним для літературознавства з його специфічними методами пізнання особистості. Але й там цей термін не є однозначним. Розуміючи прикладний зміст терміну "біографіка", не всі історики літератури та літературознавці користуються цією термінологією. Переважна більшість оперує поняттям "біографія" як комплексним явищем, що включає і методику, і критику, й інтерпретацію її методів.

Зміст поняття "біографістика" як дисципліни, що вивчає історію, теорію та практику історико-біографічних досліджень як галузі історичної науки, є значно ширшим, оскільки охоплює не лише власне біографію особистості як окремий вид наукової та художньої творчості, а й всю сукупність біографічних джерел, біографічних досліджень та різновидову біографічну продукцію. Оскільки об'єктом біографістики як науки є особа, діяч в історії як явище в його різноманітних зв'язках з суспільством, у сфері біографістики діють закони історичної методології, методик та методів пізнання людини як особистості в історичному процесі; вони передбачають і залучення

до наукового дослідження особистості як частини біографістики методик різних наук, в тому числі психології, соціології, філософії та літературознавства.

Відповідно до цих положень розглядається і стан розробки проблеми. Теоретичні питання біографії у середовищі письменників та літературознавців зароджуються одночасно із повним виокремленням біографії як літературного жанру у ХІХ ст. (починаючи з праці “Досвід вивчення та побудови біографії” Дж. Стенфілда), коли біографія розглядалася як ієрархія вчинків людини і обставин її життєвого шляху за ступенем їх важливості. Захоплення проблемою індивідуалізму та методик висвітлення і визначення змісту духовного життя, відмова від глибинного аналізу джерельної бази біографічних досліджень, які властиві теорії біографії ХІХ ст., відштовхнула істориків від розробок проблем історичної біографії і сконцентрувала їх на практичній проблемі створення біографічних словників.

ХХ ст. починалося оптимістично для біографічної теорії в історичних дослідженнях, але війни та революційні події в Росії кардинально змінили ідеологічні та політичні основи не лише у слов'янському світі, а й вплинули на Європу. І все ж Захід пішов далі по шляху індивідуалізації біографії, а Схід – за практичною відмовою пріоритетності ролі особистості в історії та нівелюванням ролі видатних осіб.

Сучасна біографія в Західній Європі – це величезна галузь наукового дослідження та художньої творчості, в якій і досі тривають наукові дебати про її місце, роль та методологію. З'явилася численна кількість спеціальних досліджень, що враховують різні аспекти та можливості вивчення особи в історії і сучасності. Єдність об'єкта визначила і спроби розробки теоретичних питань змісту

біографії у творах західних літературознавців-біографів (Д. Джонстон, Л. Стречі, Г. Міш, Д. Стауффер, А. Моруа, І. Стоун, Г. Ніколсон та ін.), психобіографів (З. Фрейд, Е. Еріксон, Г. Оллпорт, Д. Томкінс), соціологів та істориків (А. Вільсон, Г. Миколецький, В. Хубач).

Сучасні біографічні твори є надзвичайно різноманітними через поділ авторів біографії на два полярних табори, з котрих один характеризується певним творчим та методологічним свавіллям, широким використанням вимислу; а другий – спробами обмежити суб'єктивізм науковим аналізом документальних джерел. Біографіка як *історико-літературний жанр* розподіляється на художню та науково-популярну, де дозволяється будь-яка творчість, і формалізований й обмежений твердими правилами *історико-біографічний напрям*, що реалізується в теорії наукової біографії та в науково-практичній діяльності в галузі створення документальних біографічних досліджень і довідкових видань – біографічних словників, покажчиків. Розробка літературознавчих, історичних, психологічних, соціологічних поглядів на біографію проводилася паралельно і сприяла не інтеграції методів, а виникненню різних типів біографії.

Шляхи розвитку теорії біографічного жанру та історико-біографічних досліджень в Європі, Україні та Росії в XVIII – на поч. XX ст., за деякими винятками, демонструють єдність явища біографії та її наукового пізнання в різних країнах. Близькість проблематики, єдність шляхів розвитку практичної біографіки та зародження теоретичних і методологічних основ біографічного жанру й біографічного дослідження свідчать про загальні закономірності розвитку біографічного знання, складність загальнолюдського поняття особи як об'єкта вивчення та світових тенденцій розвитку художнього і наукового процесів пізнання людини в історії. Передусім це виявилось у виникненні історичних форм біографії та складних фор-

мах їх дезінтеграції, формуванні сучасних типів, класів, родів та видів біографії. Але своєрідність історичного шляху розвитку держав, національних особливостей виявилася найбільш яскраво в ХХ ст., періоді ідеологічного протистояння двох систем. В Україні цей час – період якщо не повної, то переважаючої денационалізації історії та культури, коли біографічні дослідження проводилися в дуже обмеженому вигляді і не породили власної теорії біографії.

Для історичних досліджень радянського часу характерний занепад історико-біографічного напрямку, що характеризується ідеологічно детермінованим суспільством, перекривленням проблематики історичних досліджень.

Лише у 80-х роках почала досліджуватися наукова біографія (Б. Мейлах, М. Ярошевський, Б. Кедров, В. Кірсанов, В. Каріца, В. Френкель, Б. Володін), її становлення як галузі історичних досліджень (В. Баженов, В. Трухановський, Л. Кергман, С. Семанов, І. Беленький, Т. Павлова); розглядаються філософські аспекти біографії (А. Гулига, А. Штеклі, Н. Пірумова, Б. Тарасов, Б. Шахматов, Е. Соловйов, О. Валевський).

Виникає ідея розподілу теорії біографії на наукову та художню із своїми методами пізнання, метою, формами, видами. Якщо літературні аспекти давно обговорюються (А. Демченко, Я. Тордіна, І. Золотуський, Ю. Лотман, В. Мільдон, В. Порудоминський, Л. Шубін, Н. Ейдельман, Б. Ейхенбаум; окремі аспекти історії жанру – С. Аверінцев, Л. Вольперт, Н. Григор'єв, В. Жданов, М. Кузнецов, В. Муравйов, Б. Плюханова, П. Палієвський), то наукові лише розпочаті, хоча вже й проголошено розмежування методик пізнання окремих типів діячів за соціальною типологією та родом діяльності (соціально-психологічна типологія особистостей в суспільстві та за категорією або верствами): державні й політичні діячі; художня інтеліген-

ція (художники, письменники, працівники культури); представники науки та різних соціальних верств.

Історико-біографічний підхід набуває розвитку як самостійна галузь досліджень історичної науки, але все ще не розроблені її головні принципи та теоретико-методологічні основи. Перші спроби зроблені в оглядових статтях В. Баженова, І. Беленького, Т. Павлової.

Слід відзначити й те, що корисні та цікаві спостереження дослідників ХХ ст. про історичну природу біографії та її загальнонаукові закономірності ніколи не виходили за межі певного наукового аспекту – історичного (Г. Миколецький, В. Хубач, І. Беленький, Т. Павлова, Н. Ейдельман, І. Гіндин, О. Зимін, Н. Пірумова, А. Клібанов, Ю. Коротков, С. Дмитрієв, Н. Казакова, Є. Плімак, С. Семанов), історико-соціологічного (А. Вільсон, Г. Люцц, Г. Миколецький), літературознавчого (Г. Ніколсон, А. Моруа, І. Стоун, Д. Стауффер, Е. О'Ніл, П. Коршия, Я. Кумок, В. Жданов, С. Семанов, Б. Бурсов, А. Гладвін та ін.), філософського (Б. Шахматов, Е. Соловйов, О. Валевський), психобіографічного (З. Фрейд, Е. Еріксон, Г. Оллпорт, Д. Гарраті та ін.).

Об'єктом дослідження є біографія як історико-культурне явище в історії та біографістика як галузь історичної науки: історіографія та методологія її як окремої спеціальної історичної дисципліни.

Предметом дослідження є історія біографічної традиції та біографії як виду історико-літературного явища та засобу біографічної репрезентації особистості в хронологічно-послідовній формі, її конкретно-історичному розвитку і в контексті загальноєвропейської традиції, що сягає часів античності та періоду Київської Русі; а також історіографія біографії та основні напрями розробок її методологічних засад.

Основна мета і завдання дослідження: мета дисертаційної роботи полягає у виявленні основних тенденцій розвитку біографії

як окремого типу історико-літературної творчості в цілому в європейському та українському історико-культурологічному контексті від найдавніших часів і до наших днів та розробка основних теоретико-методологічних питань сучасної біографії як об'єкта і предмета історико-біографічних досліджень та спеціальної історичної дисципліни біографістики. Конкретизація цієї мети знайшла відображення у вирішенні таких основних завдань теоретико-методологічного, історичного та прикладного характеру:

а) проаналізувати основні напрями історичного розвитку біографічних творів, їх форми, змісту, методів та виявити зв'язок із історико-культурною ситуацією певних історичних періодів;

б) здійснити історіографічний аналіз основних тенденцій розвитку теорії біографії та методологічних питань біографістики у контексті літературознавчого, історіографічного, історико-психологічного, філософського, педагогічного та інших аспектів.

в) провести історичну типологію біографії як різновид літературної та наукової творчості, а також атрибутивну родо-видову класифікацію історико-біографічних досліджень за змістовними класифікаційними основами, що впливають з розуміння біографії як історичного джерела та наукового твору;

г) дослідити історичну долю біографії та біографічних досліджень в Україні; проаналізувати українські історико-біографічні традиції та біографічні дослідження як частину української історичної науки і національної біографічної школи та формулювання сучасних завдань біографічних досліджень;

д) визначити основні завдання та пріоритетні напрями сучасної української біографістики, методичні засади створення Українського біографічного словника;

е) обґрунтувати методологічне виокремлення історико-біографічних досліджень як галузі історичної науки та біографістики як спеціальної історичної науки й формулювання її сучасних завдань.

Методологічною основою дисертаційного дослідження є фундаментальні принципи історичного пізнання, розгляд розвитку біографії у діалектиці причинно-наслідкових зв'язків із залученням методів конкретно-історичного, порівняльного та структурно-функціонального аналізу, спеціальних методик класифікації, історіографічного та джерелознавчого аналізу біографії як історіографічного та історичного джерела. Історія біографії розглядається в контексті хронологічно-проблемного аналізу основних етапів розвитку її як історико-літературного джерела.

До джерельної бази дослідження залучені історіографічні, теоретико-методологічні праці в галузі біографії зарубіжних та вітчизняних дослідників, рукописні твори, що репрезентують розвиток різних видів та напрямів української біографії, неопубліковані архівні документи з питань історії становлення і розвитку національної біографічної школи та діяльності Постійної комісії для складання Біографічного словника українських діячів у складі ВУАН, що зберігаються в фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського і Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України.

Наукова новизна. У дисертації вперше розглядається біографія як окреме історико-літературне джерело, а біографістика як комплексна галузь історичної науки про весь цикл історико-біографічних досліджень із залученням до біографічного аналізу здобутків таких галузей знань, як джерелознавство, археографія, історіографія, геральдика, історична географія, іконографія, просопографія, бібліографія та ін. Сякретичність історичної біографії (як історичного та історіографічного джерела), а

також завдання біографістики в умовах сучасного розвитку суспільства обумовили необхідність розглядати проблему системно: як вид художньої та наукової творчості і як історичне джерело.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що в ньому:

- здійснено комплексний історіографічний аналіз біографічної традиції розвитку біографічних творів, історико-біографічних традицій у широкому хронологічно-проблемному контексті;

- виявлені головні чинники, що впливали на історичний розвиток біографічних творів;

- запропонована історична та сучасна класифікація біографічної продукції на базі змістовних комплексно репрезентованих основ;

- підведено підсумки обговорення проблем теорії біографії, що найбільш дискутується у колі літературознавців, філософів, психологів, істориків та істориків науки, виявлені провідні тенденції цих напрямів;

- визначені логічні рівні процесу історичного дослідження біографа та історіографа; розроблені процедури історико-біографічного дослідження, що здійснює біограф та історіограф;

- біографія охарактеризована як об'єкт історичного та історіографічного аналізу і сфери історичного знання, що вивчається біографістикою як окремою спеціальною дисципліною, сформульовані поняття об'єкта та предмета біографістики;

- сформована концепція, обґрунтовані основні методологічні та методичні засади української біографії як основи розвитку національної біографії та біографічного словника.

На захист винесено такі положення й результати, одержані автором самостійно:

1. Поняття "біографія" в його широкому тлумаченні розглядається як історико-культурологічне явище, що об'єднує різні види,

роди й типи біографічних джерел, літературної та наукової творчості, історико-біографічних досліджень, які склалися історично.

2. Біографістика як окрема історична спеціальна дисципліна, що має своїм об'єктом видатну особу в її різноманітних зв'язках із суспільством та у єдності її індивідуального та соціального. Предметом біографістики є історія, теорія та практика історико-біографічних досліджень як галузі історичної науки.

3. Біографістика, яка ґрунтується на законах історичної методології, методик пізнання людини як особистості в історичному процесі, передбачає залучення до наукового дослідження особистості як частини біографістики методик різних наук, у тому числі психології, соціології, філософії, літературознавства, культурології.

4. Специфічними методиками історико-біографічного аналізу є такі, що мають справу з визначенням та поясненням ролі індивідуального в історичному процесі, яке є нашаруванням теоретико-методологічних комплексів проблем: особа – біограф – історіограф як такі в історико-культурному процесі.

5. Історіографічне дослідження історії біографії має розглядатися у контексті загальноісторичної періодизації історії та в конкретно-історичній ситуації. Атрибутивна історична класифікація біографічних творів до XVIII ст. засновується на двох різних засобах біографічного зображення: життєпис – в історико-літературній традиції як засіб опису індивідуальності, що виокремлена з історичного процесу, та історико-біографічна оповідь – в історіографічній традиції, де особа є елементом історичного процесу, його часткою, ілюстрацією.

6. У XVIII–XIX ст. здійснюється розподіл функцій біографії як літературного твору і біографії як історичного дослідження, зароджується спеціальна літературна теорія біографії, усвідомлюється

необхідність критичного ставлення до джерел, аналізу причинно-наслідкових зв'язків, формуються художні методи біографіки зображення духовного світу особи. В теоретичному плані здійснюється перехід від процедури описання та ілюстрації до процедури пояснення, хоча іноді її зміст тлумачиться по-різному.

7. У ХХ ст. склався розподіл біографії на два класи – літературну та наукову біографії (які, в свою чергу, поділяються на підкласи, роди, види, між якими існують і перехідні стадії), формуються окремі напрями та методи літературного, психологічного, філософського, історичного та культурологічного аналізу особистості, що відображають різні соціальні та пізнавальні функції літератури, науки та культури і активно використовуються в біографії.

8. Класифікація сучасних видів історико-біографічних наукових досліджень має ґрунтуватися на комплексному підході і врахуванні декількох основ – за структурою та функціями, видами життєдіяльності та професійною спрямованістю, за змістовними аспектами методології та методики наукового аналізу.

9. Методологічно в історико-біографічних дослідженнях виокремлюються три стадії біографічного дослідження: перша – емпірична, що ґрунтується на евристичних методиках пошуку документів, методиках джерелознавчого аналізу, встановлення автентичності та вірогідності фактів; друга – реконструкція життя та діяльності, психічного складу особистості та інтерпретація фактів, що ґрунтується на методах історичної і психологічної реконструкції; третя стадія – репрезентація особи, яка вивчається у всій сукупності внутрішніх та зовнішніх зв'язків, спонукальних мотивів поведінки, творчості; тут можуть застосовуватися будь-які методи пізнання людини. Емпірична стадія та стадія реконструкції дають можливість сформувати спільну методологічну сферу біографічної творчості.

Теоретична значимість дисертації полягає в історіографічному аналізі тенденцій розвитку біографії як історико-літературного твору та історико-біографічних досліджень, у розробці типологічних критеріїв та родо-видових класифікаційних основ біографії, теоретичних напрямів у дослідженні біографії як історико-культурного явища; в обґрунтуванні біографістики як окремої галузі досліджень і спеціальної історичної дисципліни.

Практичне значення отриманих результатів визначається розробкою малодослідженої галузі історичного знання, застосуванням нових методологічних підходів, що розвивають історико-біографічні дослідження; науково-практичними розробками методології та методики створення Українського біографічного словника, що були схвалені і залучені до практичного створення бази даних та при підготовці перших томів УБС. Дисертаційне дослідження може бути використане для розробки спеціальних курсів для студентів вищих учбових закладів при підготовці курсів із спеціальних історичних дисциплін.

Апробація роботи. Основні положення дисертації викладені у 31 публікації, у тому числі одній монографії. Результати дисертаційного дослідження були апробовані автором у доповідях на 20 міжнародних і республіканських конференціях, зокрема на Міжнародній науковій конференції "Освіта та дослідження в незалежній Україні" (Іллінойський університет, США, 1993), II Міжнародному конгресі українців (Львів, 1993), XI Міжнародному з'їзді славістів (Братислава, Словаччина, 1993), Міжнародній науковій конференції "Україна-Греція: історія та сучасність" (Київ, 1993), Міжнародній науковій конференції "Українознавство в розбудові держави" (Київ, 1993), Міжнародній науковій конференції "Проблеми історії культури Європи" (Варшава, Польща, 1993), II Міжнародному конгресі україн-

ських економістів (Одеса, 1994); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Славістичні науково-освітні центри в Україні (вчора–сьогодні–завтра)” (Київ, 1994), VII Конгресі Міжнародної асоціації по вивченню країн Південно-Східної Європи (Салоніки, Греція, 1994), II Міжнародній науковій конференції “Україна–Греція: історія та сучасність” (Київ, 1995), Міжнародній конференції “Російська, українська, білоруська еміграція в Чехословаччині між двома світовими війнами. Результати і перспективи досліджень. Фонди Слов'янської бібліотеки і празьких архівів” (Прага, Чехія, 1995), Міжнародній науковій конференції “Україна, українці, українознавство (витоки та найдавніша історія)” (Алушта, 1995), Міжнародній науковій конференції “Греція–Україна: історія та сучасність” (Афіни, Греція, 1995), Міжнародній науковій конференції “Національна еліта та інтелектуальний потенціал України” (Львів, 1996), Міжнародній науковій конференції “Росія–Україна: ключові проблеми в історії взаємовідносин” (Москва, 1996), Міжнародній науковій конференції “Україна–Греція: досвід дружніх зв'язків та перспективи співробітництва” (Маріуполь, 1996), Науково-практичній конференції “Український біографічний словник: історія і проблематика створення” (Львів, 1996), Всеукраїнській конференції “Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи” (Київ, 1996) та ін.

Як керівник, автор і співкерівник, дисертант бере участь у реалізації ряду наукових проєктів: Міжнародного фонду “Відродження” – “Малий Український біографічний словник” (напрямок – Комп'ютер і словник); Міністерства освіти України – “Етнокультурні процеси на Півдні України: історія, видатні постаті” (напрямок – Історія етнонаціональних процесів в Україні). У спільних результатах зазначених проєктів дисертанту належить теоретико-методологічна частина досліджень.

2. КОРОТКИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертація складається із Вступу, де розкривається актуальність і новизна, стан розробки проблеми, теоретична і практична значимість дисертаційного дослідження; Основної частини, яка має п'ять розділів, та Висновків, де підведені основні підсумки дисертації.

У першому розділі "Історія та історіографія біографічного жанру в Західній Європі" розглянуті питання історії біографії як виду історико-літературної творчості. Сучасне поняття "біографія" в його широкому тлумаченні як історико-культурологічне явище об'єднує різні види, роди й типи біографічних джерел, літературної та наукової творчості, історико-біографічних досліджень. Але всі вони історично типологічно мають витоки в античності, родові відмінності – у середньовіччі, а видові – у певних історичних періодах. Біографія як розвинена історико-літературна та художня творчість з'являється в античності і характеризується двома типами: життєпис – в історико-літературній традиції як засіб опису індивідуальності, яка виокремлена з історичного процесу (Светоній, Діоген Лаертський, Плутарх, Арістотель, Феодор), та історико-біографічна оповідь – в історіографічній традиції, де особа є елементом історичного процесу, його часткою, ілюстрацією (Фулідід, Тацит, політична автобіографія Августа). Життєпис античного періоду з його яскраво вираженим художнім і психологічним характером практично протистояв методології історії як "точної науки". Сам Плутарх відверто висловлювався: "Ми пишемо не історію, а життєпис". В античному світі біографіка виникла як жанр, цілком суб'єктивований особою автора твору і внутрішньою дидактичною ідеєю твору. Взірцем історичного ставлення до біографії стала "Історія" Пелопоннеських війн афінського історика Фулідіда, який аналізує історичні факти, відмовляється від прийнятого в античній

історії теологічного пояснення поведінки і вписує біографію осіб у панорами історичного процесу.

Всередині життєпису виокремлюються два напрями: перший – біографічні твори повністю суб'єктивовані поглядами автора та його самовираженням (Светоній, Діоген Лаєртський та ін.); другий – з аналізом особистості у центрі, деталізованим описом та тонким психологічним змістом, аналізом джерел (Плутарх, Феофраст та ін.). Цілеспрямованість біографії носила або дидактичний, або розважальний, або політичний характер. Античній біографії притаманна відсутність критичного ставлення до історичних джерел.

Були розроблені обов'язкові методичні вимоги та структура тексту: розгляд особи на часовій відстані, обмеження рамками життя та смерті особи, характеристика зовнішнього образу, нахили й звички, описання діяльності та праць, виокремлення вірогідних біографічних відомостей, які формують оповідь. У цей період закладаються й два різновиди викладу, а саме: хронологічний – для історико-біографічного типу та такий, що дещо відступає від хронологічного порядку – для літературної біографії.

У середньовіччі майже до XVI ст. панує агіографія, що репрезентує жанр євангелія і житій святих – єдиний вид канонічної біографії у західноєвропейських країнах. Як життєпис він був практично повністю відірваним від історичного процесу, але агіографія визначила цілісну релігійну культуру та шляхи розвитку середньовічної соціально-політичної історії. Об'єкт житія, з сучасної точки зору, малоіндивідуальний, а автор житія не міг проявляти свою індивідуальність: канон передбачав стрижневу ідею святості від народження до смерті і не терпів жодного критичного ставлення до особи та джерел біографічного опису. Спроби осмислення індивідуального розвитку особистості іноді все ж проникали до житійної

літератури, проте до сьогодення таких творів дійшло вкрай обмалю (П. Абеляр, П. Буонакорси). Одночасно біографія цього періоду продовжує розвиватися в єдиному руслі з історіографією: найбільш детальні та об'єктивні біографічні дані містяться в літописах та хроніках.

Ренесанс відновив людську особистість як самоцінність історії, з'являється велика кількість гуманістичних біографічних творів. Але свобода у розкритті індивідуальності здійснюється за рахунок історичної правди, оскільки жанр психологічного життєпису відроджується, передусім, в поезії, літературі та драматургії. В умовах релігійної кризи в Європі і боротьби різних віросповідань – католицького та протестантського, виникає нова біографія, що відтворює цю боротьбу. Через реформацію здійснилися істотні внутрішні зміни в суспільстві, з'являються нові релігійні лідери і нові релігійні ідеології. Біографія відроджується на новому тлі, а її твори послугують інтересам полеміки, створюються переважно для релігійної боротьби, і хоча досягнення раннього періоду гуманізму зберігаються, в біографію подекуди знову позертається агіографія. Звичайно, агіографічні форми біографії в оновлених католицькій та протестантській церквах набувають невого життя і, очевидно, тому продовжують існувати як біографічний жанр до XIX ст. Лише в XVII ст. в Західній Європі з'являються паростки теорії біографії всередині теорії історіографії, виявляється бажання відмовитися від агіографії та перейти до критичного ставлення до біографічних джерел.

XVIII ст., яке знаменується утвердженням буржуазного суспільства, формуванням національних держав, зародженням системи наук, визначає період виокремлення біографії як окремого напрямку в літературі та історії, зародження й осмислення національної біографії. Створюються і наукові підходи до біографії як виду творчості та історико-літературної продукції (Ж.-Ж. Руссо, Ф. Вольтер, С. Джон-

сон, Д. Боусвелл, Д. Віко). Життєпис як класична форма перетворюється у суто художній, що має ґрунтуватися на джерелах та аналізі особистості, а історичний напрям поповнюється біографічним нарисом. Виникають методичні основи біографії, розпочинається перехід від біографічного спостереження до біографічного аналізу, прагнення до повноти фактів, критики джерел; врахування моральних цінностей у принципах відбору осіб; осмислення особи як творця історії та загальних взаємозв'язків історичного процесу. На рубежі XVIII–XIX ст. з'являється перша наукова методика складання біографії Дж. Стенфільда.

У XIX ст. виокремлюється дослідницький напрям щодо створення біографічного словника, методологічні та методичні питання біографії активно обговорюються у середовищі літературознавців та філософів, розпочинається боротьба різних течій: догматичної біографіки, що супроводжувалася героїзацією особистості (Т. Карлейль), та динамічної біографіки, яка спиралася на теорію скептицизму в історії (Л. Ранке). Осмислення людини як органічного посередника між Богом та природою і наближення її до природи породжує у філософів підміну поняття історії як самостійної фундаментальної науки біографічними описовими фасетами (Р.-У. Емерсон). Особливого поширення набуває точка зору, що історії немає, є лише біографії. Роль автора знову набуває головного значення і зароджується поняття авторства біографічного тексту. З'являються роботи Ш.О. Сент-Бева (та його послідовників П. Лакомба та ін.), який вводить у літературознавство поняття "біографічний метод", що започаткував ґрунтовні дискусії в галузі методології біографіки. Зародилися цілком протилежні напрями та трактування особи в біографічній творчості, ствердження того, що біографія втратила свою необхідність, побудові теорії моделі її символічної форми (В. Муш),

виникненні тенденції відмови від необхідності пізнання особистості (Д. Штольниц) та ін. Значна частина істориків ХІХ ст. відверто перестала звертати увагу на біографію як гідний науковий жанр і відвела біографічним творам винятково популяризаційне значення.

У першій чверті ХХ ст. виникає так звана "нова біографія", започаткована Л. Стречі, пишуться праці з історії біографії (Г. Ніколюн, Д. Стауффер, Е. О'Ніл, П. Коршан, Г. Лютц, Г. Миколецький, А. Вільсон), методологічно біографія розділяється на прихильників белетристичної (А. Моруа) та документальної (І. Стоун), виникає напрям психобіографії (З. Фрейд, Е. Еріксон, Г. Олпорт, Д. Томкінс), окремі історико-соціологічні (Л. Наміер) та традиційно-історичні (А. Роуз) біографії. Теорія біографії формується в історико-літературознавчому середовищі. Різні вчені-біографи мали різні погляди на її зміст, форми репрезентації та методику аналізу життя. Основна теоретико-методологічна проблематика біографічних досліджень протягом майже століття існування теорії біографії концентрувалася навколо питання про ступінь наукового та художнього зображення у складанні біографічного тексту, що були результатом зближення в ХІХ ст. біографії як наративного твору та художньої літератури.

Поділ світу на дві соціальні і ідеологічні системи сприяв тому, що біографічні твори стали ареною ідеологічної боротьби, методологічних перекосів, змішання стилів та підходів, моральних і політичних принципів. Дезінтеграційні процеси в біографічному жанрі ХХ ст., виокремлення аспектів вивчення людини та столітні дискусії стосовно методу жанру показали неможливість створення єдиної теорії біографії в рамках художнього або науково-художнього жанру, поєднання принципів різноманітних наукових підходів до вивчення життя й творчості людини. Виникла ситуація, коли вчені осмислили катастрофічність відсутності методології і висловили стурбованість

анархією в біографії. Деякі вчені (А. Вільсон) висловлювали думку, що увага істориків до біографії могла б допомогти у створенні її методологічних засад.

У другому розділі “Історико-біографічні дослідження та розвиток теоретико-методологічних засад біографістики в Росії та СРСР” розглядається формування біографістики як напрямку в історичних дослідженнях у Російській імперії у XIX – поч. XX ст. та тенденції біографічних досліджень під час існування СРСР. Досліджується історіографічна школа (В. Тагіщев, М. Карамзін, С. Соловйов, М. Костомаров), словниковий напрям діяльності в галузі створення Російського біографічного словника, умови створення бази біографічних досліджень, нових публікацій біографічних видів видань та поточні джерела. Виникає науково-популярна серія “Жизнь замечательных людей” Ф. Павленкова, в якій публікуються біографічні праці. Початок XX ст. характеризується формуванням російської біографічної теорії та практики: вона концентрується у двох, також “класичних” для Європи, принципових методичних напрямках, які в цілому можна звести до формулювання принципових методик висвітлення життя державного або історичного діяча та вченого, з одного боку, та особи, яка пов’язана з художньою творчістю – з іншого. Блискучим біографом виступає В. Ключевський. Виникають пограничні біографічні дослідження в галузі психології та педагогіки (О. Лазурського, В. Бехтерева, Е. Лозинського), історіософії (М. Карєєв). Народжується ідея створення Біографічного інституту як міждисциплінарного наукового центру у контексті гуманітарного соціолого-психологічного та культурологічного знання (М. Рибніков). Але революція припинила цей процес.

У перші повоєнні роки в історичній науці ще діяв інерційний закон: частина істориків не втручалася в процес формування нового

політичного ладу, частина (як С. Платонов) продовжувала розвивати свої ідеї, а частина робила спроби пристосуватися і поставити свої знання на службу новому ладу. У 20-х роках готується біографічна бібліотека діячів революційного руху, виникає ідея розробки біографічного словника діячів СРСР та революції.

У 20-х роках виходять друком важливі теоретичні дослідження психологів та педагогів М. Рибнікова і І. Філіппова, літературознавців Б. Томашевського і М. Піксанова, талановитого філософа та історика культури Г. Винокура. Але боротьба з формалістичними підходами в соціології та літературознавстві у 20 – на поч. 30-х років призвела до фактичного згортання наукової дискусії стосовно методології та теоретичних засад біографії. Формування нових ідеологічних установок в історії, перекривлене трактування ролі народних мас та особистості в історії, панування класового підходу практично повністю знищили здобутки російської історичної науки дореволюційного періоду і перших паростків 20-х років, що призвело до занепаду історичної біографії та її теорії.

У 30-х роках починається випуск серії масових біографій ЖЗЛ, в якій радянський час був відображений у вигляді науково-популярних біографій з певними ідеологічними функціями. Лише на початку 60-х років ситуація змінюється. Так звана “відлига” відкрила нові можливості для творчості. Виникають нові біографічні серії – “Наукова біографія”, “Історія нашої Вітчизни”, “Історія та сучасність”, “Історія світової культури” та “Мислителі минулого”, створені для поширення знань про видатних осіб сучасної та стародавньої науки, а також – серія “Життя у мистецтві”. Альманах “Прометей” розпочинає літературознавчу дискусію про зміст та методи біографії.

Бурхливе відродження уваги істориків до теоретичних проблем біографії як наукової історичної праці відбувається в 60-х роках

(“нонконформізм” на Заході, “відлига” в СРСР): на сторінках провідних журналів, зокрема “Вопросы литературы” і “Вопросы истории”, розглядалася проблема біографії в історії, а зміст біографії – як предмет історичного дослідження, але дискусія мала зазвичай загальний характер (Н. Ейдельман, І. Гінцін, О. Зміц, Н. Пірумова, А. Клібанов, Ю. Коротков, С. Дмитрієв, Н. Казакова, Є. Плімак, С. Семанов, Г. Куликова, А. Тартаковський, Л. Мілов). Постає питання про теоретичні засади біографії вченого (Б. Мейлах, М. Ярошевський, Б. Кедров, В. Кирсанов, В. Карцев, В. Френкель, Б. Володін та ін.). Проблеми історичної біографії знайшли відображення у спеціальному збірнику статей, підготовленому до XVII Міжнародного конгресу історичних наук 1990 р. у Мадриді, де зроблені спроби розглянути біографію як частину історії (Т. Павлова, Е. Ляпустіна, І. Беленький).

Ще пізніше, в 80–90-х роках виникає питання філософських підвалин біографіки (Е. Соловйов, Б. Шахматов, О. Валевський), психологічні аспекти (А. Яковлев). Надзвичайна складність і пограничність методів біографічного аналізу особистості, некоректне використання методів різних наук або неадекватне розуміння змісту цих методів породило неймовірну плутанину з термінологією, різними методами, поглядами та концепціями. Історико-біографічний підхід набуває розвитку як самостійна галузь досліджень історичної науки, проте її головні принципи та теоретичні основи залишаються неясними.

Розділ третій “Біографістика та розвиток історико-біографічних досліджень в Україні” містить аналіз розвитку біографічного жанру та теоретичних розробок в українських землях від найдавніших часів до наших днів. Перший період історичної біографії пов’язаний з часом Київської Русі та історико-біографічним літописним оповіданням. У цей період формуються біографічні методи

подання життєпису державного діяча в образі князя, зароджується такий вид біографіки, як князівська агіографія, князівський життєпис та князівський некролог. Останній є давньоруською протоформою історичної біографії, якому надається значення біографічної статті і яким закладаються основи уніфікації біографічних даних за певною схемою та певним змістом. Осмислюється значення особи, подаються критерії її виокремлення в історичному процесі, які формувалися на основі здобутків ранньофеодальної Візантії та південнослов'янських культур.

Другим напрямом біографічних творів часів Київської Русі є класична агіографія, що представлена в цей період визначною пам'яткою української культури – Києво-Печерським патериком, складеним у першій половині XIII ст., що став, за образним висловом М. Грушевського, “золотою книгою українського письменного люду”. Літописна та агіографічна традиція в Україні зазнала періоду занепаду з XIV по XVI ст.

У цей час персоналізація української історії та культури не могла підтримуватися ані державною, ані церковною владою. Вона переміщується в галузь народної епічної творчості та української думи. Лише в XVI ст. відроджується літописання, але у модернізованому вигляді, скоріше як історичні збірники та історичні оповіді, що відрізнялися хронологічним стилем викладу і залишалися єдиним видом цілісних історичних наративних збірок, де біографічні фрагменти були репрезентовані як їх неодмінна частина. Невичерпним джерелом для біографічних досліджень періоду Литовського князівства є русько-литовські літописи.

Другий період українського літописання часу українського козацького відродження характеризується проникненням хронографічних традицій, введенням багатого оповідного матеріалу, викорис-

танням великої кількості історичних джерел канцелярського походження, щоденників, актових джерел тощо, що надало літописанню значення історичного твору нового характеру. Густинський літопис, "Хроніка Феодосія Софоновича" та козацькі літописи – це твори зовсім іншого плану, змісту і значення. Тут немає просто послідовного викладу фактів – всі вони, а саме: окремі риси особи, внутрішні мотиви її вчинків активно обговорюються, оцінюються, тлумачаться. Особа автора втручається в оповідь, матеріали попереднього літописання аналізуються та переробляються. Історіографічність творів набуває яскраво вираженого характеру. Особистість виглядає не лише реальною, а й живою. Для авторів цих історичних творів характерна відмова від констатації "заданості" долі, все розглядається в контексті причинно-наслідкових зв'язків. Козацьке літописання, на відміну від давньоруського, не знає форми князівського життєпису та некролога, але біографічний елемент козацьких літописів набуває значення гуманістичного біографічного портрета, наближеного до реального життя. У XVII–XVIII ст. на новому історичному тлі відроджуються традиції некролога як окремого панегіричного напрямку духовної літератури, який залишили після себе Т. Земка, П. Могила, П. Бернида, М. Смотрицький, К. Сакович, І. Величковський та ін.

У XVIII ст. політичні портрети "Історії Русов", які відроджують старовинну традицію історіографічної оповіді, не дали замерти українській традиції, вони відрізняються глибоким патріотизмом і, фактично, за словами М. Василенка, відкривають нову українську історіографію. Разом з тим в Україні того часу домінували документально-біографічні та генеалогічні джерела. Документалізм генеалого-біографічних джерел був пов'язаний і з прагненням козацької старшини в Україні поширити на себе привілеї російського дворянства, втрачені українською шляхтою після відміни Гетьманщини.

XIX ст. в історіографії України відзначається суттєвим стрибком історичної науки, яка починає розвиватися на широкій джерельній базі із застосуванням архівного матеріалу, а біографічна діяльність відображає романтичну захопленість російських та українських істориків козацькою старовиною (М. Бантиш-Каменський, О. Мартос, Я. Маркович, М. Максимович, І. Срезневський, О. Бодянский). Великий внесок до національної біографістики зробили В. Антонович та О. Левицький виданням – “Исторические деятели Юго-Западной России в биографиях и портретах”. Фундаментом історичної біографістики України стала капітальна праця М. Костомарова “История России в жизнеописаниях ее деятелей”, перевидання якої в українському перекладі вийшло у Львові 1918 р.

На той же час (1886 р.) виникає ідея створення Українського біографічного словника (П. Єфименко). На початку 90-х років під керівництвом В. Антоновича склалася група істориків, літераторів, археологів та краєзнавців (Г. Берло, І. Каманін, В. Щербина, О. Кониський, С. Єфремов, М. Василенко, М. Грушевський, К. Мельник, О. Лотоцький), яка починає ґрунтовну роботу по складанню біографічного словника, на жаль, не закінчену.

Ідея створення Українського біографічного словника знову відроджується у 1918 р. після проголошення УНР та створення ВУАН. З цією метою у складі Академії була створена Постійна комісія для складання біографічного словника діячів України (Д. Багалій – керівник, А. Кримський, Г. Павлуцький, Є. Тимченко, В. Модзалевський, пізніше Комісію очолювали М. Василенко, С. Єфремов). Репресії щодо ряду провідних вчених Академії наук знову припинили діяльність по створенню словника.

Після розгрому української наукової та літературної інтелігенції у 30-х роках тривалий час національна біографія не попов-

нювалася новими творами (виняток складали лише постаті, включені у ці роки до ЖЗЛ). Історико-біографічні дослідження разом з тим плідно розвивалися в українській діаспорі, яка згуртувалася для проведення наукових студій в українознавчих (переважно – еміграційних) центрах: Українському вільному університеті, Українській Вільній Академії наук, Українському історичному товаристві, НТШ в Європі та Америці.

Власне історико-біографічні розвідки почалися лише з кінця 50-х років і були представлені двома видами наукових творів: глибокими дослідженнями духовного світу особистості й біографічними науково-популярними нарисами та суто художніми творами у вигляді оповідань і літературних нарисів. Серед них біографічні монографії Л. Махновця про Г. Сковороду, Хінкулова про Т. Шевченка, Е. Брандис про Марка Вовчка та ін. Разом з тим цей напрям не отримав широкого розвитку, а “славнозвісний” 70-ті роки знову закривають національну тематику і лише в другій половині 80-х і у 90-х роках спостерігається різке зростання біографічної тематики. В Україні починає розвиватися наукова біографія, яка характеризується появою науково-біографічних нарисів, які можна сприймати як цілісні наукові історико-біографічні дослідження, що високо репрезентують українську історичну науку. Передусім слід назвати праці, присвячені історичним діячам (М. Котляр, В. Смолій та В. Степанков, П. Толочко, Ю. Пінчук, В. Плачинда та ін.). Повернення імен продовжується і досі, але можна відзначити явне зростання популяризаторства наукових знань без глибокої їх розробки. Наближення історичного та літературознавчого методів в абсолютній більшості випадків здійснювалося за рахунок втрати науковості.

У розділі четвертому “Український біографічний словник (УБС): методологія, сучасний стан та перспективи створення”

розглянуті теоретико-методологічні питання та концептуальні основи Українського біографічного словника. Найважливішими методологічними питанням виявилися суттєві концепції для Словника як окремого напрямку біографічних досліджень, якому властиві свої теоретико-методологічні та методичні засади, пов'язані з колом проблем специфіки *біографічного* і одночасно *національного* словника. Серед них: зміст поняття “національний” біографічний словник: системи критеріїв відбору осіб в контексті проблеми “український діяч та діяч України”, хронологічні межі й територіальні ареали; проблеми відображення біографій діячів, що не належать українській культурі як національній, критерії оцінки їхньої діяльності та внеску в історію і культуру України й відповідні засоби репрезентації їхнього життя та діяльності; визначення понять “категорійності” та “повноти” охоплення осіб, які мали безпосереднє або опосередковане відношення до України; класифікації осіб за типами життєдіяльності, способом життя, видами соціальної діяльності та зв'язків з історичними процесами і, відповідно – засоби їх репрезентації в УБС та інших типах й видах біографічних видань України; методологічні засади створення зведеної національної комп'ютерної бази біографічних даних, орієнтованої на сучасні інформаційні технології, а також на функціональний поліфонізм біографічних досліджень в Україні та можливості розвитку на основі її емпіричних даних широкого кола історико-біографічних досліджень.

Відзначається важливий внесок українських вчених у розвиток теоретичних підходів (Я. Ісаєвич, В. Попик, В. Даниленко, О. Брайчевська, С. Ляшко), розробку джерельної бази УБС (Т. Куриленко, Д. Курас, О. Бугаєва, О. Спицька, С. Ляшко, О. Брайчевська), у програмно-комп'ютерне забезпечення (С. Брайчевський, В. Шостак, О. Яценко), у вирішення питання розвитку біографічних традицій в

Україні та особливості відображення в УБС біографій різних за життєдіяльністю діячів (О. Бугася, Н. Романова, С. Савицький, О. Мовчан, Я. Пилинський, С. Залозна, М. Гончаренко, В. Кислов, О. Янковський).

Розглянуті концептуальні підходи та методичні рішення УБС, Редакційна інструкція, анкети для УБС, методи опису та складання біографічних статей, зважаючи на систему критеріїв особистості та організаційно-методичні засади комп'ютерної бази даних.

Концептуальною тезою УБС є твердження, що він повинен відображати все поліетнічне розмаїття діячів історії та культури від найдавніших часів і до наших днів, що відповідає світовій практиці створення національних біографічних словників, а також самій сутності безперервного та складного за змістом історичного й культурного процесів в Україні.

Основним принципом у підході до складу словника є прагнення уникнути будь-яких кон'юнктурних обмежень при доборі осіб за етнічними, соціальними, релігійними та іншими ознаками, догримуючись принципу всеохопленості території українських земель у їх етнічному та державно-політичному розвитку від витоків до сучасності. Цей підхід ґрунтується на визнанні будь-яких процесів, що відбувалися в Україні або торкалися України поза її межами, суттєвими для всеохоплюючої репрезентації українського історико-культурного та державотворчого процесу. Основним загальним критерієм відбору осіб до УБС є належність діяча до історичного та культурного процесів в Україні, його роль в українському житті та вплив на нього (позитивний чи негативний). Оцінка діяльності особистості повинна ґрунтуватися на всебічному вивченні всієї сукупності біографічних джерел, їх глибокому джерелознавчому аналізу у плані функціонування особи в національній історії та культурі. Тому в УБС будуть представлені:

– особистості української і неукраїнської національності за походженням від давнини до сучасності, які своєю діяльністю вплинули на розвиток економічної, суспільно-політичної, державної, культурно-освітньої, наукової та інших сфер життя України, світову історію та культуру;

– діячі української діаспори, участь яких в українських політичних, економічних, культурних, наукових, релігійних організаціях, спілках і фондах зарубіжжя та їх внесок у світове надбання отримали визнання;

– особи іноземного походження, які проживали певний час в Україні або зв'язали свою долю з нею та справили помітний вплив на розвиток української історії й культури.

УБС включатиме персоналії кількох різних рівнів: від постатей світового, європейського і загальнослов'янського масштабу до діячів, які репрезентуватимуть різні регіони України, діаспору далекого і близького зарубіжжя та іноземців, які вплинули на українську історію і культуру.

Визначні постаті мають бути відібрані всі, а з регіональних - ті, які служили або служать прикладом для діячів певного фаху, і їхня праця набула визнання сучасників. Тип життєдіяльності є головним критерієм фахової класифікації діячів. В УБС будуть подані біографії видатних особистостей з усіх галузей науки та культури.

Спираючись на досвід діяльності Біографічної комісії ВУАН 1918–1933 рр., пропонується поділити персоналії на три умовні категорії щодо обсягів біографічних статей, враховуючи роль і вплив тієї чи іншої особи на історичний та культурний процеси в Україні:

1. Найбільш відомі постаті, які очолювали процес державотворення, національно-визвольний і культурно-просвітницький рух, а їх діяльність була визнана світовою спільнотою.

2. Особи загальнонаціонального значення, активні учасники процесу національного відродження, які збагатили своїм доробком досвід людства в різних сферах діяльності.

3. Діячі регіонального і місцевого значення, представники української діаспори та іноземці, які вплинули на історичний і культурний процеси в Україні.

Концепцією УБС передбачається паралельне створення комп'ютерної джерельної бази даних для УБС, до якої увійде якомога більша кількість персоналій діячів української історії та культури, в тому числі і менш помітних галузей людської діяльності і другорядних діячів, які можуть бути репрезентовані у зведеній базі даних УБС, а також поза рамками публікацій УБС, шляхом підготовки спеціальних тематичних та регіональних довідників і створення комп'ютерних баз даних національної біографії.

У п'ятому розділі "Біографістика як галузь історичної науки: методологічні основи" розглядається історія та класифікація біографічних джерел як видів літературної і наукової творчості, а також теоретико-методологічні засади аналізу біографії як історичного джерела та історіографічного факту.

Історіографічне дослідження біографії складається з двох аспектів: історії біографії як жанру та виду історичного дослідження та теорії біографії, що розглядається у контексті загальноісторичної періодизації історії та в конкретно-історичній ситуації на тлі історико-літературного процесу. В різні історичні періоди – античності, середньовіччя, ренесансу, просвітництва, нового та новітнього часу, біографія характеризується різними засобами і формами біографічного зображення особистості в історії та культурі. Атрибутивна історична класифікація біографічних творів *першого періоду від найдавнішого часу до Ренесансу* засновується на двох різних

засобах біографічного зображення: життєпис – в історико-літературній традиції та історико-біографічна оповідь – в історіографічній традиції. Поняття життєпису містить у центрі опису особисте життя та діяльність людини, що виокремлені з історичного процесу, хоча й пов'язані з ним; поняття біографічної оповіді базується на ідеї, що особа є елементом історичного процесу, його часткою, ілюстрацією і входить до складу історіографічного твору. Основні історичні види історико-літературних біографічних творів до XVII ст.: біографічний фрагмент, історико-біографічна оповідь, біографія-життєпис, життє, біографічний некролог, біографічний портрет, автобіографія – базувалися на різних трактуваннях ролі духа та особистості, особистості та біографа в різні періоди і тому, незалежно від їх форми та змісту, методи розкриття особистості об'єкта біографії не змінювалися. Цьому періоду в значній мірі притаманні списовий метод (життєпис) та метод ілюстрації (біографічна оповідь), що пов'язано з домінуванням пізнавальної та дидактичної функцій.

Другий період пов'язаний з формуванням буржуазних відносин і зародженням спеціальної теорії біографії, яка виокремлюється із загальної літератури та історіографії і на поч. XIX ст. вже існує як окремий напрям літературознавства. Усвідомлюється необхідність критичного ставлення до джерел, аналізу причинно-наслідкових зв'язків, починається суто літературознавче дебатування про методи біографії – художнє зображення особи та її духовного життя: від документальної деталізованості, точності та "правдивості" відображення до повного біографічного фантазування на історичні теми та визнання біографії лише мистецтвом слова. Ці тенденції відображали боротьбу різних історіософських шкіл пізнання дійсності, об'єктивного та суб'єктивного, раціонального та індивідуального в істо-

ричному процесі у західноєвропейських країнах. У теоретичному плані здійснюється перехід від процедури описання та ілюстрації до процедури пояснення, хоча іноді її зміст тлумачиться по-різному.

У XVIII – XIX ст. в історико-культурній сфері виникає напрям по створенню біографічного словяка та наукової біографії. Історико-біографічні дослідження концентруються на історико-біографічних нарисах та історичних портретах як описевій формі, яка наслідуює риси історико-біографічного оповідання, та характеризуються бурхливою діяльністю в галузі створення біографічних довідників і словників: передусім, національного біографічного словника як форми національної свідомості. Існування України в складі Росії, а потім і СРСР суттєво затримало розвиток біографічних досліджень в Україні, тому і сьогодні основним завданням української біографістики є створення її теоретичних та науково-практичних засад як основи розвитку національної біографії та біографічного словника.

У XX ст. відбувався розподіл біографії на художню, науково-художню, науково-популярну та наукову. Разом з тим, якщо виходити із принципів та підходів до її вивчення і репрезентації, можна за засобами пізнання особистості виокремити лише два класи – літературну та наукову біографії (які, в свою чергу, діляться на підкласи, роди, види, між якими існують і перехідні форми). У XX ст. зароджуються та формуються окремі напрями і методи літературного, психологічного, філософського, історичного й культурологічного аналізу особистості, які відображають різні соціальні та пізнавальні функції науки та культури й активно використовуються в біографії.

Класифікація сучасних видів історико-біографічних наукових досліджень передбачає комплексний підхід і ґрунтується на врахуванні декількох основ. Перша – за **структурою та функціями історико-біографічного знання** поділяється на основні види:

(історико-біографічна монографія / історико-біографічні нариси / науково-популярний життєпис / автобіографія / історико-біографічний портрет); довідково-допоміжні види (некрологічні підвиди біографії / словники та покажчики / біографічний коментар / біобібліографія); суміжні види (серед них персонологічні та генеалого-біографічні дослідження).

Друга – за видами життєдіяльності та професійною спрямованістю; наукові біографії можна предметно класифікувати за сферами життєдіяльності і всередині – в свою чергу – за професійними властивостями. Ця класифікація розроблена для України під час створення методик Українського біографічного словника, коли за основу був взятий принцип доменів.

Третя – за змістовними аспектами методології та методики наукового аналізу, що визначені детермінантами особистості; біографію можна класифікувати на: історичну, психологічну, соціологічну, філософську, політичну та ін.

Можна виокремити три стадії біографічного дослідження: перша – емпірична, яка ґрунтується на евристичних методиках пошуку джерельної бази, методиках джерелознавчого аналізу, встановлення автентичності та вірогідності фактів; друга стадія – реконструкція життя та діяльності, психічного складу особистості та інтерпретація фактів, яка ґрунтується на методах історичної та психологічної реконструкції; третя стадія – репрезентація особи, яка вивчається в усій сукупності внутрішніх та зовнішніх зв'язків, спонукальних мотивів поведінки, вчинків, творчості.

Емпірична стадія вивчення біографічних даних особистості ґрунтується на історичних методах роботи з документами та джерелами; реконструкція має проводитися із залученням до історичних інших методів наукового аналізу, а третя стадія є повноважною сфе-

рою методів будь-якої науки або художнього мистецтва. Біографістика надає можливості сформувати спільну методологічну сферу біографічної творчості, незалежно від засобу пізнання людини.

Біографія як джерело та твір може і повинна характеризуватися як об'єкт історичного та історіографічного аналізу і сфери історичного знання, що вивчається біографістикою як окремою спеціальною дисципліною. Біографії властиві деякі гносеологічні якості історичного джерела та історичного дослідження, які характеризують її як сферу історичної науки:

перше – ретроспективність біографічного аналізу та хронологічна відстань від безпосереднього життя людини до складання біографії про неї;

друге – неможливість підтвердження дослідження експериментальним шляхом у зв'язку з необерненістю історичного часу, чому історик й розробляє джерелознавчі та логічні методи верифікації вірогідності історичного знання;

третє – біограф має справи з історичними джерелами, які є єдиним джерелом історико-біографічних фактів, і тому аналіз цих джерел, критика їх вірогідності є суто науковою й наважливішою емпіричною процедурою історичної науки;

четверте – історія завжди вивчала окремих діячів та їхню роль в історії як свій об'єкт у контексті взаємовідносин компонентів історичного середовища;

п'яте – кінцевою метою роботи біографа є біографічна реконструкція життя та діяльності особи, яка реально існувала у минулому і була часткою історичного процесу в його широкому розумінні. Інша справа – виокремлення центральної ідеї життя – усвідомлення його головного змісту, що визначило особу як індивідуальність, що має право бути висвітленою в історії людства. Ця ідея має бути стрижневою і визначати методи реконструкції життя та ролі особистості в історії, науці, культурі.

Специфіка біографії як об'єкта історіографічного знання витікає з надзвичайно ускладненої структури суб'єктивного фактора, який визначає три шари проблем:

перший – у центрі котрого об'єкт біографії – *власне діяч, особа*, яка жила та діяла в конкретних історичних обставинах;

другий – *особа біографа*, який жив та діяв на певній, а іноді й значній, хронологічній відстані від певного проміжку часу, сам є особистістю, володіє різними методиками біографічного аналізу та накладає свою індивідуальність на бачення біографічної реконструкції;

третій – *особа історіографа біографії* проблеми з його історичним часом, методологічною позицією, кваліфікацією, особистими якостями.

Оскільки біограф-літератор розглядає не лише окреме як частку загального, а й індивідуальне, важко знайти загальні принципи історико-біографічного аналізу особистості як явища духовної культури. Тому проблема вірогідного зображення індивідуального і є приводом для нескінчених дискусій літературознавців.

Логічні рівні процесу історичного дослідження біографа та історіографа, при всій спільності загальноісторичного підходу, розрізняються. Процедури історико-біографічного дослідження, які здійснює біограф, складаються з:

а) вибору особи та постановки завдання біографом, формулювання мети; б) визначення кола найможливіших біографічних джерел; в) аналізу біографічних матеріалів методами джерелознавства, текстології, герменевтики та ін.; г) визначення кола історичних фактів, що мають відношення до особи та аналіз даних; д) хронологічної реконструкції життєвого шляху особи; е) логічної реконструкції внутрішнього світу особи – психолого-світоглядних, науко-

вих, художніх, політичних та ін. поглядів; е) логічної реконструкції історичної ситуації та умов життя і діяльності особи; ж) поєднання реконструкцій та побудова єдиної гіпотези, її доказ із залученням всього емпіричного матеріалу; з) оцінки особистості та діяльності біографа, ступеня реалізації концепції біографа у певній формі та наскрізної ідеї біографії.

В історіографічному аналізі головним об'єктом є особа біографа та історичний процес в біографіях і біографія в історичному процесі.

Отже, біографістика цілком справедливо може бути представлена як окрема історична спеціальна дисципліна, що має своїм *об'єктом* видатну особу, яка існувала або існує реально та залишила помітний слід в історії і культурі суспільства, незважаючи на ідеологічну, політичну спрямованість та позитивну або негативну оцінку цього внеску, як соціальне явище в його різноманітних зв'язках з суспільством та у єдності її індивідуального і соціального. *Предметом* біографістики є історія, теорія та практика історико-біографічних досліджень як галузі історичної науки, що охоплює усю сукупність біографічних джерел як емпіричної бази, біографічних досліджень та різновидову біографічну продукцію. У сфері біографістики діють закони історичної методології, методики та методи пізнання людини як особистості в історичному процесі, які передбачають залучення до наукового дослідження особистості як частини біографістики методик різних наук, в тому числі психології, соціології, філософії, літературознавства, культурології. *Специфічними методиками* історико-біографічного аналізу є такі, що мають справу з визначенням та поясненням ролі індивідуального в історичному процесі, яке є на шаруванням теоретико-методологічних комплексів проблем: особа – біограф – історіограф як такі і в історико-культурному процесі.

3. ОСНОВНІ ВИСНОВКИ

1. Поняття "біографія" в її широкому тлумаченні як історико-культурологічне явище об'єднує різні види, роди й типи біографічних джерел, літературної та наукової творчості, що склалися історично, і її розвиток чутливо реагує на всі суспільні колізії, зміни історичних парадигм та ідеологічні коливання. Поняття "біографія" як завершений вид біографічної творчості пов'язане із життям та діяльністю людини, висвітленням внутрішнього та зовнішнього змісту її життя, а тим самим – її ролі в історико-культурному процесі.

2. Історіографічне дослідження біографії складається з двох аспектів: історії біографії як жанру та виду історичного дослідження та теорії біографії, що має розглядатися у контексті загальноісторичної періодизації історії та в конкретно-історичній ситуації на тлі історико-літературного процесу. В різні історичні періоди біографія характеризується різними *засобами і формами біографічного зображення особистості* в історії та культурі.

3. Історична класифікація біографії до XVII ст. засновується на двох різних засобах біографічного зображення: життєписі – в історико-літературній традиції (описовий метод) та історико-біографічній оповіді – в історіографічній традиції (метод ілюстрації). Поняття життєпису містить у центрі опису особисте життя та діяльність людини, що виокремлені з історичного процесу, хоча й пов'язані з ним; поняття історико-біографічної оповіді базується на ідеї, що особа є елементом історичного процесу, його часткою. Основні історичні види біографії до XVII ст. – біографічний фрагмент, історико-біографічна оповідь, біографія-життєпис, життє, біографічний некролог, біографічний портрет, автобіографія – базувалися на різних трактуваннях ролі особистості та біографа в біографії, але методи розкриття особистості об'єкта біографії не змінювалися.

4. Наступний період пов'язаний із формуванням буржуазних відносин і зародженням спеціальної теорії біографії, яка виокремлюється на початок ХІХ ст. вже як окремий напрям літературознавства та художньої літератури із своїми методичними засадами. Усвідомлюється необхідність критичного ставлення до джерел, аналізу причинно-наслідкових зв'язків, починаються суто літературознавчі дебатування про методи біографіки – художнього зображення особи та її духовного життя: від документальної деталізованості відображення до повних біографічних фантазій як мистецтва і визнанням неможливості пізнання особистості. Ці тенденції відображали боротьбу різних історіософських шкіл пізнання дійсності, об'єктивного та суб'єктивного, раціонального й індивідуального в історичному процесі у західноєвропейських країнах. В теоретичному плані здійснюється перехід від процедури опису та ілюстрації до процедури пояснення, хоча іноді її зміст тлумачиться по-різному.

5. У ХІХ ст. остаточно здійснюється розподіл функцій біографії як літературного твору і біографії як історичного дослідження, в історико-культурній сфері головує напрям національного біографічного словника та біографії вченого. Історико-біографічні дослідження представлені нарисами та історичними портретами, які наслідують риси історико-біографічного оповідання. Перебування України в складі Росії, а потім і СРСР, суттєво затримало розвиток біографічних досліджень в нашій країні, тому і сьогодні основним завданням української біографістики є створення її теоретичних та науково-практичних засад як основи розвитку національної біографії та біографічного словника.

6. У ХХ ст. відбувся розподіл біографії на художню, науково-художню, науково-популярну та наукову. Разом з тим, якщо виходити з принципів та підходів до її вивчення і репрезентації, за засо-

бами пізнання особистості можна виокремити лише два класи – літературну та наукову біографію (які, в свою чергу, розпадаються на підкласи, роди, види, між якими існують і перехідні стадії); формуються окремі напрями та методи літературного, психологічного, філософського, історичного та культурологічного аналізу особистості, які відображають різні соціальні та пізнавальні функції літератури, науки й культури.

7. Сучасна класифікація видів історико-біографічних наукових досліджень передбачає комплексний підхід і ґрунтується на врахуванні декількох основ. Перша – за структурою та функціями на: основні види (історико-біографічна монографія / історико-біографічні нариси / науково-популярний життєпис / автобіографія / історико-біографічний портрет); довідково-допоміжні види (некрологічні підвиди біографії / словники та покажчики / біографічний коментар / біобібліографія); суміжні види (персоналогічні та генеалого-біографічні дослідження). Друга – за видами життєдіяльності та професійною спрямованістю; наукові біографії можна предметно класифікувати за: сферами життєдіяльності і всередині – в свою чергу – за професійними властивостями. Третя – за змістовними аспектами методології та методики наукового аналізу, що визначені детермінантами особистості: історичну, психологічну, соціологічну, філософську, політичну та ін.

8. Виокремлюються три процедурних стадії біографічного дослідження: перша – емпірична, що ґрунтується на евристичних та джерелознавчих методиках; друга – реконструкція життя та діяльності, психічного складу особистості та інтерпретація фактів, що ґрунтується на методах історичної та психологічної реконструкції; третя – репрезентація особи, яка вивчається у всій сукупності внутрішніх та зовнішніх зв'язків, спонукальних мотивів поведінки,

вчинків, творчості. Емпірична стадія ґрунтується на історичних методах дослідження, реконструкція має провадитися із залученням до історичних методів інших наук, а третя стадія є повноважною сферою методів будь-якої науки або художнього мистецтва. Визнанням першої та другої стадій основними біографістика дає можливість сформувати спільну методологічну сферу біографічної творчості.

9. Біографія як джерело та твір може і має характеризуватися як об'єкт історичного та історіографічного аналізу і сфери історичного знання, що вивчається біографістикою як окремою спеціальною дисципліною. Біографії властиві деякі ґносеологічні якості історичного джерела та історичного дослідження, які характеризують її як сферу історичної науки: ретроспективність біографічного аналізу; неможливість підтвердження дослідження експериментальним шляхом у зв'язку з необерненістю історичного часу; спирання на історичні джерела, необхідність критики їх автентичності та вірогідності; традиційність дослідження ролі окремих діячів в історії; існування методів історико-біографічної реконструкції. Ідея особи як індивідуальності має бути стрижневою і визначати методи реконструкції життя та ролі її в історії, науці, культурі.

10. Специфіка біографії як об'єкта історіографічного знання витікає з надзвичайно ускладненої структури суб'єктивного фактора, який визначає три шари проблем: а) *власне діяч, особа*, яка жила та діяла в конкретних історичних обставинах; б) *особа біографа*, який жив та діяв в іншому історичному контексті і сам є особистістю; в) *особа історіографа біографії* проблема з його історичним часом, методологічною позицією, кваліфікацією, особистими якостями.

Оскільки біограф-літератор розглядає не лише окреме як частку загального, а й індивідуальне як індивідуальне, важко знайти

загальні принципи історико-біографічного аналізу та вірогідного зображення індивідуального, що є приводом до нескінченних дискусій літературознавців.

11. Логічні рівні процесу історичного дослідження біографа та історіографа (при всій спільності загальноісторичного підходу) розрізняються. Процедури історико-біографічного дослідження, що здійснює біограф, складаються з:

а) вибору особи та постановки завдання біографом, формулювання (зовнішнє чи внутрішнє) мети; б) визначення кола усіх можливих біографічних джерел; в) аналізу біографічних джерел методами джерелознавства, текстології, герменевтики та ін.; г) визначення кола історичних фактів, що мають відношення до особи та аналіз даних; д) хронологічної реконструкції життєвого шляху особи; е) логічної реконструкції внутрішнього світу особи – психолого-світглядних, наукових, художніх, політичних та ін. поглядів; є) логічної реконструкції історичної ситуації та історичних умов життя і діяльності особи; ж) поєднання реконструкцій та побудова єдиної гіпотези, її доказ із залученням всього емпіричного матеріалу; з) оцінки особистості та діяльності біографа, ступеня реалізації концепції біографа у певній формі та наскрізної ідеї біографії.

В історіографічному аналізі головним об'єктом є особа біографа та історичний прохс в біографіях і біографія в історичному процесі.

12. Біографістика цілком справедливо може бути представлена як окрема історична спеціальна дисципліна, що має своїм об'єктом видатну особу, яка існувала або існує реально та залишила помітний слід в історії і культурі суспільства, незважаючи на ідеологічну, політичну спрямованість та позитивну або негативну оцінку цього внеску, як соціальне явище в його різноманітних зв'язках з суспільством та у єдності її індивідуального та соціального.

13. Предметом біографістики є історія, теорія та практика історико-біографічних досліджень як галузі історичної науки, які передбачають залучення методик різних наук, у тому числі – психології, соціології, літературознавства, філософії, культурології.

Специфічними методиками історико-біографічного аналізу є такі, що мають справу з визначенням та поясненням ролі індивідуального в історичному процесі через подолання конфлікту: особа – біограф – історіограф в історико-культурному процесі.

4. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКЛАДЕНІ В ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України.– К., 1996.– 233 с.

2. Історичні джерела виходять на поверхню // Сучасність.– 1991.– № 4.– С. 115–118.

3. Видатний історик України // Київ. старовина.– 1992.– № 1.– С. 27–29.

4. Відновлення історичної справедливості // Вісн. АН України.– 1993.– № 2.– С. 54–55.

5. Український біографічний словник: проект концепції // Вісн. АН України.– 1993.– № 8.– С. 74–79.

6. Видатні греки в історії та культурі України на сторінках Українського біографічного словника // Україна–Греція: історія та сучасність : Тези Міжнар. наук. конф. (Київ, 29–30 верес. 1993 р.).– К., 1993.– С. 167–169.

7. Соціально-культурна характеристика сільського населення України // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика : Зб. ст.– К., 1993.– С. 164–167.

8. Український біографічний словник: історія і сучасність // Інформ. бюл. Ком. науки і культури для зв'язків з українцями за кордоном при АН України.– 1993.– № 4.– С. 41–43.

9. Проблеми створення Українського біографічного словника: проект концепції // Арх. України.– 1993.– № 1/3.– С. 92–98; № 4/6.– С. 56–62.

10. Національний біографічний словник: повернення до забутого проекту // Київ. старовина.– 1993.– № 6.– С. 103–108.

11. Проблеми створення Українського біографічного словника: проект концепції // Укр. іст. журн.– 1993.– № 11/12.– С. 38–49.

12. Відродження гуманітарних наук // Київ. старовина.- 1994.- № 3.- С. 107-108.

13. Національна біографія України в перспективі громадянського суспільства // Українська нація і етнічні меншини: перспективи інтеграції в громадянське суспільство та майбутнє Східної Європи : Зб. матеріалів до Міжнар. наук. симпоз.- К., 1994.- С. 24-25.

14. Створення Українського біографічного словника як загальнонаціональна проблема: методологічні засади // Універсум людини: мислення, культура наука : Тези доп. наук. конф. Київ, 19-20 жовт. 1994 р.- К., 1994.- Ч. 1.- С. 10-12.

15. Проблеми підготовки Українського біографічного словника: історія і сучасність // Українознавство в розбудові держави : В 3 кн. : Матеріали щоріч. Міжнар. наук.-практ. конф. Київ 14-16 жовт. 1993 р.- К., 1994.- С. 349-352.

16. До питання створення Українського біографічного словника // Українська періодика: історія і сучасність.- Львів; Житомир, 1994.- С. 8-11.

17. Проблеми підготовки Українського біографічного словника // Другий Міжнар. конгр. українців. Львів, 22-28 серп. 1993 р. : Доп., повідомл. : Історіографія, українознавство, етнологія, культура.- Львів, 1994.- С. 56-60.

18. Відродження біографічних досліджень в Україні // Слівистичні науково-освітні центри в Україні (вчора-сьогодні-завтра) : Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 25-26 трав. 1994 р.)- К., 1995.- С. 90-93.

19. Відтворення історії України в портретах її видатних діячів // Зерна.- 1995.- № 2.- С. 77-80.

20. Деятели науки и культуры украинской эмиграции в Чехословакии на страницах Украинского биографического словаря // Русская, украинская, белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами. Результаты и перспективы исследований. Фонды Славянской библиотеки и пражских архивов : Сб. докл. Прага, 14-15 авг. 1995 г.- Прага, 1995.- Ч. 1.- С. 367-376.

21. Восхождение в портретах истории греческой истории на Украине // Доповіді. Афіни, 16-20 жовт. 1995 р.- К., 1995.- С. 18-20.

22. Національна еліта - головна складова Українського біографічного словника // Національна еліта та інтелектуальний потенціал України: Тези доп. Міжнар. наук. конф. Львів, 18-20 квіт., 1996 р.- Львів, 1996.- С. 243-244.

23. Передмова // Біографічний словник "Греки в Україні": іменний покажчик.- К., 1996.- С. 4-8.

24. Український біографічний словник і розвиток національної економічної думки // Україна в світовому економічному просторі: Матеріали другого конгр. Міжнар. укр. екон. асоц.- К., 1996.- С. 182-190.

25. Сучасні проблеми підготовки Українського біографічного словника // Українська біографістика : Зб. наук. пр.- К., 1996.- С. 10-18.

26. Про традиції та джерелознавчу базу національної біографічної школи (кінець Х - початок ХХ ст.) // Українська біографістика : Зб. наук. пр.- К., 1996.- С. 29-44.- (У співавторстві з О.А. Брайчевською, С.М. Ляшко).

27. Деякі питання програмно-комп'ютерного забезпечення Українського біографічного словника // Українська біографістика : Зб. наук. пр.- К., 1996.- С. 115-126.- (У співавторстві з В.О. Шостаком).

28. Історія і культура України в особах : До питання створення Укр. біогр. слов. // Науково-методичні праці з історії слов'янських народів : Зб. ст.- К., 1996.- Вип. 5.- С. 140-147.

29. Перший президент Української Народної Республіки // Історичний календар, 97.- К., 1996.- С. 20-22.

30. Лицар духу // Історичний календар, 97.- К., 1996.- С. 63-64.

31. Український біографічний словник: джерельна база // Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи: Наук. доп. Всеукр. конф. Київ, 19-20 листоп. 1996 р.- К., 1997.- Ч. 1.- С. 65-70.

Чишко В.С. Биографистика как область исторической науки: историография и методология.

Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук по специальности – 07.00.06 – Историография, источниковедение и специальные исторические дисциплины

Защищается диссертация в виде рукописи, в которой рассматриваются история и теория биографии как литературного жанра и историко-биографического исследования в проблемно-хронологическом срезе и в контексте европейской и украинской историко-культурной традиции, определяются основные направления и аспекты изучения биографии. Обосновываются теоретико-методологические основы биографистики как специальной исторической дисциплины со своим объектом, предметом и методами исследования.

Ключові слова: біографія, біографіка, біографістика, історіографія, український біографічний словник, спеціальна історична дисципліна.

Chishko V.S. Biography Studies as a Branch of History: Historiography and Methodology.

Dissertation for the Degree of a Doctor of Historical Studies on the subject: 07.00.06 – Historiography, Studies of Historical Sources and Specialised Historical Disciplines.

The Dissertation is submitted in a form of manuscript. It is dedicated to the study of history and theory of biography as a literary genre, on the one hand, and to the problems of historical and biographic investigation, on the other hand. The research emphasises conceptual and chronological aspects of biography in the context of European and Ukrainian historical and cultural traditions. Main directions and aspects of biographical studies have been identified. Theoretical and methodological foundations of biography studies as a special historical discipline with its own subject matter and methods have been substantiated.

Key words: biography, biography studies, biographistics, historiography, the Ukrainian Biographic Dictionary, specialised historical discipline.

Підписано до друку 14.05.97.Формат 60x80 1/16.
Умов.друк.арк.2,0.Зам.№50.1997 р.Тир. 100 прим.Безкоштовно

ДОД УДІВ № М.П. Драгоманова. Київ, Пирогова, 9.

435654

AB 37.788